

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236

Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 634.8:339

DOI: [10.31499/2616-5236.1\(23\).2023.265375](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(23).2023.265375)

Nataliia Bezrukova, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic" Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the International Economic Relations and Tourism Department

Vitalii Svichkar, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic" Associate Professor of the International Economic Relations and Tourism Department

Nina Hladun, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic" Applicant of the second level of higher education of the International Economic Relations and Tourism Department

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ: СВІТОВІ
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ**

**FEATURES OF THE WINE INDUSTRY DEVELOPMENT: GLOBAL
TRENDS AND DOMESTIC REALITIES**

Анотація. В статті аналізуються особливості розвитку виноробної галузі у різних країнах світу та в Україні. Проведено дослідження національної виноробної промисловості в умовах пандемії та воєнного стану. Надано характеристику провідних підприємств виноробної галузі України.

Метою дослідження є аналіз особливостей розвитку виноробної галузі в світі та Україні.

В статті застосовані такі методи дослідження, як системний, статистичний, діалектичний методи, а також метод індукції та дедукції.

На основі проведеного аналізу окреслені основні проблеми та перспективи подальшого розвитку виноробної галузі.

Abstract. The article analyzes the peculiarities of the development of the wine industry in different countries of the world and in Ukraine. The wine industry is one of the main budget-generating industries in many countries of the world. The leaders in grape cultivation are the following countries: Spain, France, China and Italy.

The purpose of the study is to analyze the peculiarities of the development of the wine industry in the world and in Ukraine.

The article uses such research methods as systematic, statistical, dialectical methods, as well as the method of induction and deduction.

In recent years, the wine industry has changed dramatically. Lower tariffs, lower logistics costs, and lower barriers to international trade have enabled manufacturers to sell their products beyond a limited region and face competition from distant suppliers.

The authors conducted a study of the global and national wine industry in the conditions of the pandemic. It was noted that COVID-19 had a significant impact on the development of the wine industry. Many factors are contributing to the decline in consumption of the world's best wines, including reduced tourism and the closure of some fine dining restaurants due to the pandemic.

The characteristics of the leading enterprises of the wine industry of Ukraine are provided. The main factors that influence the production of wine are highlighted. In Ukraine, the Odesa, Kherson and Mykolaiv regions have the largest area of grape plantations. The largest producers are "Shabo", "Odesavynprom", "Koblevo". The wine industry is a promising area of the Ukrainian economy development, an integral part of its foreign economic potential due to favorable natural and climatic conditions and the availability of high-quality labor and other resources.

At the same time, the war of 2022 drastically affected winemaking in all corners of Ukraine. Some wineries are completely or partially destroyed, some are in the occupied territory, others live under the threat of shelling every day.

Therefore, the main feature of the modern stage of winemaking enterprises is the increasing influence of the external environment on the efficiency of their activities. Recently, the wine market has been characterized by high growth rates, changes in state regulatory instruments, increased competition, etc. Effective development of winemaking is possible on the basis of a combination of the latest technological developments and organizational and economic conditions. The main direction of the wine industry development is: improving the use of available resources and climatic potential of the regions, expanding the logistics networks of enterprises, organizing and improving the varietal composition of plantations.

Key words: winemaking industry, world market, winemaking, market of alcoholic products, market segmentation, industry, wine

Ключові слова: виноробна галузь, світовий ринок, виноробство, ринок алкогольної продукції, сегментація ринку, промисловість, вино

Актуальність дослідження.

проблеми
Виноробна промисловість є однією з основних бюджетоутворюючих галузей у багатьох країнах світу. В Україні виноробство досить розвинуте. Вино виробляється у кількох громадах України та експортується у різні країни світу.

Дана стаття обумовлена необхідністю узгодження дій

підприємств виноробної галузі при формуванні та реалізації стратегії із непередбачуваними змінами зовнішнього середовища та необхідністю адаптації стратегій компаній до них. В статті досліджуються глобальні сили, які зараз змінюють ринок виноробної промисловості, і те, як різні виноробні регіони та виробники реагують на ці зміни.

Дослідженню особливостей розвитку виноробної галузі присвятили свої праці ряд вчених, зокрема, В.В. Власова, І.В. Белоус, В.М. Кучеренко, О.Ю. Гаркуша, Л.А. Некрасова та ін.

Але умови зовнішнього середовища постійно змінюються як в світі, так і в Україні. Так і пандемія, і воєнний стан здійснили неабиякий вплив на економіку України та виноробну промисловість, зокрема. Саме це вимагає постійного аналізу впливу зовнішніх факторів на діяльність підприємств виноробної галузі, що актуалізує тему дослідження.

Метою дослідження є аналіз особливостей розвитку виноробної галузі в світі та Україні.

Виклад основного матеріалу.

Через збільшення виробництва у виноробній промисловості конкуренція постійно зростає, роздрібні та оптові торговці набувають все більшої влади, загальний попит на алкогольні напої зменшується, а ті, хто продає алкогольну продукцію, намагаються збільшити або принаймні зберегти свої частки ринку незмінними. Щоб досягти успіху в майбутньому, виноробна промисловість і компанії повинні гармонізувати та розвивати свої виробничі навички та маркетингові можливості, а також створювати сильні бренди, які будуть приваблювати клієнтів і зменшувати конкурентний тиск. Дуже важливо створювати та розвивати довгострокові відносини особливо в секторах, де важливі культура, звички та лояльність, наприклад, як у виноробній промисловості.

У світі вирощують 77,8 млн тон винограду на площі 6 млн. 925 тис. 972 га. (FAO 2019). Лідерами є такі країни: Іспанія, Франція, Китай та Італія з площею виноградників 431 тис. га. та видобутком 4,1 млн тон [1].

Згідно з даними OIV (Міжнародна організація Винограду та Вина) за 2019 рік, 57 % із 77,8 мільйонів тон винограду, виробленого у світі, використовується як вино, 36 % як столовий виноград і 7 % як родзинки [2]. В останні роки, особливо з виходом на ринок азіатських країн, таких як Китай та Індія, частка вина зменшилася, а частка столової вартості увійшла в тенденцію до зростання. Особливо після 2000 року спостерігалось значне зростання світового виробництва та споживання столового винограду.

Ще десять років тому виноробна галузь була дуже роздробленою. Виробники вина в різних країнах були ізольовані один від одного, і більшість тих, хто п'є вино у світі, споживали або місцеві вина, або імпортовані від сусідніх виробників, як, наприклад, історична схильність Великобританії до французького вина. Оскільки винороби мали мінімальну транскордонну взаємодію, вони дотримувалися власних традицій.

За останні роки виноробна промисловість кардинально змінилася. Зниження тарифів та витрат на логістику та зменшення інших бар'єрів для міжнародної торгівлі дали виробникам можливість продавати свою продукцію за межами обмеженого

регіону, а також протистояти конкуренції з боку віддалених постачальників. Вина з усього світу користуються попитом у споживачів. Цей новий міжнародний доступ змінює те, як виробляються та споживаються вина, і ті, хто зможе адаптуватися до цього ширшого «ігрового поля», отримають значну конкурентну перевагу [3].

COVID-19 значно вплинув на розвиток виноробної галузі. На жаль, у той час як світ вчиться орієнтуватися та виживати під час пандемії COVID-19, ринок вишуканого вина не застрахований від економічних коливань. Багато факторів сприяють зниженню споживання найкращих у світі вин, зокрема зменшення туризму та закриття деяких вишуканих ресторанів через пандемію. Дорожчі та ігристі вина були товарами, які зазнали найбільшого удару в умовах пандемії. Після закриття громадських закладів і заходів преміум-класу багато популярних напоїв залишилися в сховищах, а не на столах для публіки.

Через високу конкуренцію серед алкогольних напоїв у міжнародному середовищі, виноробна промисловість та стратегії підприємства також змінюються. Виноробна галузь, яка до останніх років не вважалася важливою для держав промисловістю, зараз набуває особливого значення та розвивається по всьому світі.

В Україні найбільшу площу виноградних насаджень має Одеська область – 38,95 тис. га (46 % від загальної по Україні). Середня урожайність винограду в основних виноградарських регіонах України становить 44,9 ц/га (рис. 1). Найвища в Херсонській області – 81,6 ц/га, в Миколаївській – 61,2 ц/га, Одеській – 51,1 ц/га, Закарпатській – 32,2 ц/га і Запорізькій – 8,8 ц/га. На початку ХХІ ст. технічні сорти винограду ростуть в Україні на майже 73 тис. га, що становить 84,4 % всіх насаджень. Частка столового винограду складає лише 15,6 %, з них в Одеській області зосереджено 40,7% [4].

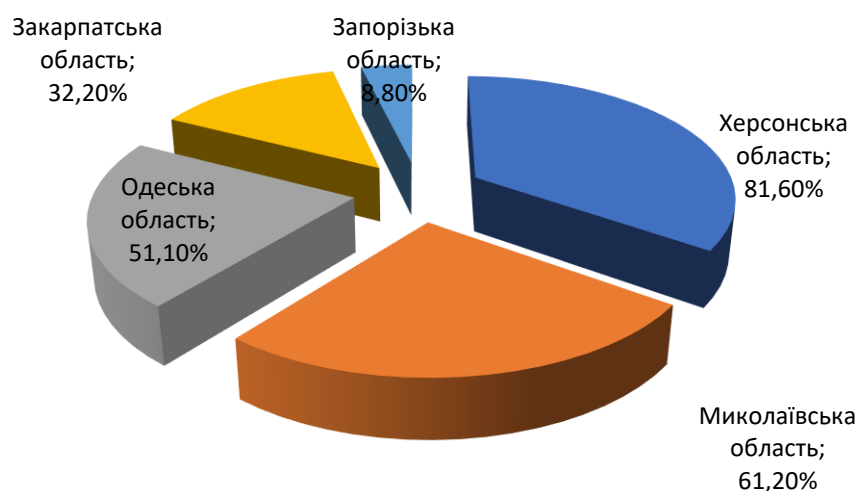

Рис. 1. Урожайність винограду в основних виноградарських регіонах України [4]

Експортна стратегія України на 2017-2022 роки визначає харчову промисловість як одну з ключових ланок зовнішньоекономічного потенціалу країни. Незважаючи на другорядність вина в задоволенні основних потреб людини, виноробство відіграє важливу роль у наповненні бюджету країни, забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. Виноробна галузь є перспективним напрямком розвитку економіки

України, невід'ємною частиною її зовнішньоекономічного потенціалу через сприятливі природно-кліматичні умови та наявність високоякісних трудових і інших ресурсів.

Майбутнє виноробної промисловості виглядає багатообіцяючим, і прогнозується, що до 2025 року валовий обсяг продажів перевищить 528,68 мільйонів доларів (рис. 2) [5].

Дохід у млн. дол. США

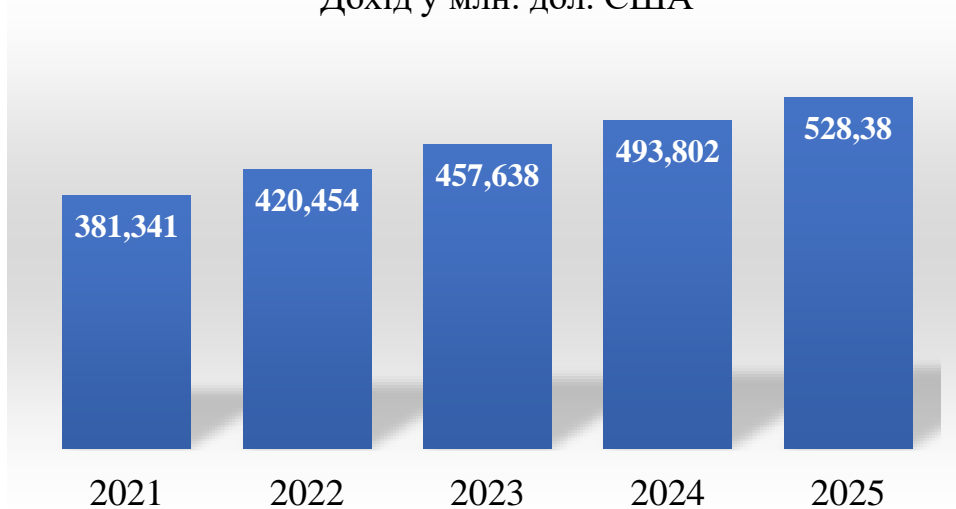

Рис.2. Дохід ринку вина по всьому світові з 2021 по 2025 рік [5]

Цільовими споживачами винного ринку в 2022 році є покоління, які народилися в 1980-1990-х роках у розпал технологічної революції. Вони вирости в цифровому світі і частіше купують вино за допомогою своїх мобільних телефонів або інших мобільних пристроїв. Створення цифрової присутності має вирішальне значення, оскільки споживачі можуть вибирати з великої кількості брендів вина. Але зараз щоб залучити любителів вина до певного бренду, потрібен цілісний підхід, що складається з адаптації стратегій, які

відповідають уподобанням споживачів.

Концентрація виноробної промисловості дуже низька: у світі є багато виробників та виноробень, і продукція в основному надходить із Італії, Франції, Іспанії, Австралії та США. Глобальні виноробні компанії в основному поширені в Європі, Австралії та США. Виноробні підприємства Європи мають давню історію та непохитний статус у цій галузі. Виноробні у Франції мають відносно вищий рівень якості продукції. Багато компаній мають кілька заводів, зазвичай вони

розташовані у місці поблизу винограду.

Найбільшим ринком споживання вина є Європа, яка займає ринкову частку близько

57,01%, за нею йде Північна Америка - з 15,82% (рис. 3). Ця галузь стає все більш і більш зрілою, і темпи зростання споживання показують плавну криву.

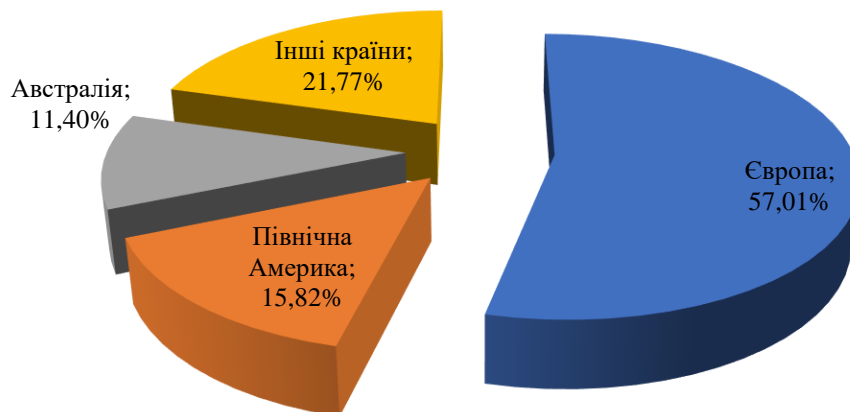

Рис. 3. Рівень споживання алкогольної продукції на душу населення [6]

Глобальний ринок вина оцінювався в 64100 мільйонів доларів США в 2018 році і досягне 72400 мільйонів доларів США до кінця 2025 року, зростаючи на 1,5% CAGR протягом 2019-2025 років [7].

За даними Mordor Intelligence [8], COVID-19 мав значний вплив на виноробну промисловість через примусове закриття виноробних заводів у багатьох країнах, таких як Сполучені Штати, Велика Британія та інших, щоб зменшити вплив пандемії. Але нинішня ситуація може дати винному сектору шанс повернути втрачену увагу споживачів. За даними Mondor Intelligence, загальні обсяги споживання вина зростають з кожним роком, оскільки все більше споживачів купують вино, щоб пити його вдома під час їжі, особливо в країнах Європи та Північної Америки. З іншого боку,

незрозуміло, чи триватиме нинішній бум оф-трейду після того, як запаси у клієнтів закінчаться, он-трейд повільно відновиться, а поведінка споживачів повернеться на рівень до COVID-19. Незважаючи на невдачі в 2021 році, очікується, що середній річний темп зростання (CAGR) виноробної промисловості становитиме 4,28% між 2021 і 2026 роками.

Прогнозується, що глобальний винний ринок буде стимулюватися зростанням попиту на вино через його переваги для здоров'я та збільшення популярності виноробної продукції, а також смаковими інноваціями і більш сучасними мережами дистрибуції. По-перше, дослідження показали, що з 2020 року обсяги продажу ігристого вина зросли на 1,4% у всьому світі. Купажі шампанського все ще залишаються

найпопулярнішими видами ігристих вин, але просекко збільшило свою частку ринку запасів на 4,7% у 2021 році. Очікується, що ця цифра зростатиме [9].

Вино все ще залишається популярним, навіть після пандемії та незважаючи на проблеми глобального ланцюжка поставок. Винні компанії повинні зосередитися на вдосконаленні методів оптимізації пошукових систем, щоб краще відповідати алгоритму Google і охоплювати нові цільові аудиторії. У 2022 році конкуренція в сфері SEO буде більш жорсткою. Найкраще мати сучасні інструменти та досвід, щоб виділитися серед інших винних компаній.

Виробництво алкогольних напоїв в Україні є однією із основних бюджетоформуючих галузей харчової промисловості. Саме ця галузь найбільшою мірою відчуває на собі вплив державного регулювання і саме для цієї галузі характерні протиріччя маркетингової політики з боку держави. Дії держави повинні бути зосереджені, з одного боку, на обмеженні попиту на алкогольні напої, з іншого боку, реалізація алкогольних напоїв забезпечує стабільні надходження до бюджету країни. Державне регулювання спрямовується, в першу чергу на боротьбу з тіньовим ринком та на випуск якісної продукції і зростання надходжень до бюджету від діяльності підприємств, які виробляють алкогольні напої [10].

Характеризуючи стан ринку алкогольних напоїв в Україні, слід зазначити, що останнім часом

спостерігається тенденція скорочення пропозиції, що зумовлено дією декількох чинників. Формування ціни на алкогольні напої відбувається під впливом державного регулювання, яке проявляється у встановленні роздрібних цін та визначенні ставки акцизів, покупної спроможності населення та конкурентної боротьби на ринку алкогольних напоїв. Дія цих чинників має різний напрям впливу на обсяги пропозиції та попиту на ринку алкогольних напоїв. Заходи державного регулювання останнім часом спрямовані на підвищення ставки акцизів та зростання мінімальної роздрібною ціни, що в умовах економічної кризи і зниження рівня покупної спроможності населення не могло не призвести до скорочення попиту на легальну алкогольну продукцію та її пропозицію.

Багато сортів винограду можна вирощувати по всій Україні. Проте найсприятливіші умови для його зростання спостерігаються в Південній Бессарабії, у Північному Причорномор'ї та на Закарпатті. Винороби України загалом вважають, що найкращі вина виходять із Дніпра. Виноробство в цьому регіоні має давню історію і традиції, з давніх часів на його території розвивалася культура виноробства. [11].

Винороби України застосовують також інноваційні технології, які дозволяють сучасним виробникам збільшити асортимент високоякісної продукції, підвищити якість продукції та отримати новий досвід у виноробстві. Технології складаються з кількох етапів від

посадки лози до її споживання. Високий досвід дозволяє українським виноробам виробляти вина з широким спектром смаків, таких як малина, ожина, чорниця. Під час збору врожаю виноград обробляють шляхом дроблення і ферментації, яка здійснюється в спеціальних резервуарах з нержавіючої сталі або порцеляни. Винороби України створюють величезну кількість вин з багатьох сортів, наприклад, мускат, рислінг, совіньон, каберне совіньон та ін. Українські вина знають за кордоном,

вони представлені з безсумнівною перевагою порівняно з іншими винами на світовому ринку [12].

Виноробство є однією з найважливіших галузей харчової промисловості країни. Найбільшими виробниками є «Шабо» (Одеська область), «Одесавинпром» (торгова марка «Французький бульвар»), «Коблево» (Миколаївська область). Виноробство в Україні є вагомим внеском у розвиток не лише харчової промисловості, а й зовнішньоекономічних зв'язків України (табл. 1).

Таблиця 1

Провідні підприємства виноробної галузі України

Підприємства	Особливості діяльності
АТ «КОБЛЕВО»	На підприємстві виготовляється більше 80 сортів вин: столові: сухі, напівсухі й напівсолодкі, кріплені, які поділяються на міцні й десертні, ігристі та вермути. На виробництві використовується надсучасне обладнання та європейські інновації. Виноматеріал зберігають у сховищі, об'єм якого складає близько 20 мільйонів літрів
ТОВ «Інкерман Україна»	Здійснює виробництво тихих та ігристих вин під брендом Inkerman для реалізації на території України. Тихі вина виробляються в м. Нова Каховка Херсонської обл. і смт. Великодолинське, Одеської обл., ігристі в Одесі. Обсяг виробництва компанії у 2018 р. сягнув майже 8 млн пляшок на рік. Компанія виготовляє широкий спектр якісних натуральних вин: від молодих столових та ординарних до витриманих найвищої якості, що залишаються гордістю українського виноробства
Завод «Винтрест»	Господарство оснащене сучасним обладнанням з Франції, Італії та Німеччини. На базі господарства росте більше 12 європейських сортів винограду. Виноробня єдина в Україні, що вирощує і виробляє сортові вина з сорту Піно Менье
Агрофірма радгосп «Білозерський»	Один з найбільших в Україні виробників саджанців, що складають близько 80% від усіх вирощених в країні. Використовується технологічне обладнання Італійського та Болгарського виробництва. Об'єм виробництва вина сягає 3,5 млн літрів на рік. Розлив у пляшки 30 тисяч пляшок на рік
ПрАТ «Дім марочних коньяків «Таврія»	Торгова марка представлена лімітованою серією: Ркацителі і Каберне. У рік розливається не більше 3000 пляшок. Власні виноградники в екологічно чистій зоні України. Ручний збір сировини, сортування і унікальна технологія первинного виноробства з витримкою у бочці французького дубу не менше 6 місяців

Виноробні	«Одесос», «Вина Гулієвих», «Beukush winery», Сімейна виноробня «Курінь», «Don Alejandro Winery», «SliVino», «Babchuk Winnery», «Ольвія нуво», «Manzul Winehouse», сімейні виноробні Мар'яна Шевченко «Клара Марсала»
-----------	--

Джерело: складено авторами за даними [13]

Українська виноробна компанія «Коблево» збрала на 25% у 2021 році більше врожаю, ніж у попередні роки. Це означає, що лише з однієї плантації в Миколаївській області за рік зібрано понад 12 тис. тон.

Успіх виноробних регіонів залежить від кліматичних умов. Південна частина Одеської області (наприклад, Українська Бессарабія) є найбільш виноградним регіоном України. Але тут 90% площ займають технічні сорти – виноград, який призначений для виробництва вин, коньяків, соків. Хоча жаркий клімат дозволяє вирощувати столові сорти. Як бачимо, площ для вирощування винограду в країні достатньо. Останнім часом Україна почала заново відкривати своє виноробство, отримуючи міжнародне визнання та все вищі оцінки на міжнародних конкурсах. Виноробство в основному зосереджено на міжнародних сортах винограду, таких як Аліготе, Каберне Совіньон, Совіньон Блан, Шардоне, Мерло та Рислінг. Цей виноград разом із грузинським сортом Ркацителі є найбільш культивованими виноградними лозами в Україні [14].

В останні роки українські винороби докладають багато зусиль для просування фірмових місцевих сортів винограду, таких як Тельті-Курук (білий) і Одеський чорний

(червоний). Наприклад, Тельті-Курук – перше в Україні вино з контрольованим найменуванням походження, яке є аналогом французької системи найменувань.

Майбутнє українського виноробства невизначене через безперервну російську агресію. Експортні перспективи багатообіцяючі, але логістика може залишатися складною. Війна 2022 року кардинально вплинула на виноробство в усіх куточках України. Деякі винзаводи повністю або частково зруйновані, деякі знаходяться на окупованій території, інші щодня живуть під загрозою обстрілів. У Київській області ракета знищила частину приміщень винзаводу Wine Idea, розташованого неподалік. Будинок невеликої сімейної виноробні Cassia під Києвом був частково зруйнований, коли російська армія намагалася захопити столицю України в лютому-березні 2022 року. Але від російського вторгнення постраждали не лише виробники вина, а й українські імпортери вина. У перші ж дні війни російська армія розбомбила склад компанії Bureau Wine, одного з найбільших імпортерів вина та міцних напоїв у Києві (орієнтовні збитки 15 млн євро).

Війна зачіпає не лише виноробів, а й інфраструктуру та суміжні галузі. Так, сучасний

великий Гостомельський склозавод під Києвом був повністю знищений, що призвело до нестачі скляних пляшок на ринку. Оскільки імпорту пляшок з інших країн є складним і (з підвищенням обмінного курсу на 25-30%) також дорогим, витрати на виробництво значно зросли. Зруйнована інфраструктура ще більше ускладнює логістику та блокує звичні торгові ланцюги. Водночас значно подорожчали засоби для обробки виноградників. Найбільше експортованих вин було до Білорусі, Казахстану, Німеччини та Молдови [15].

Але головне питання в Україні на даний момент екзистенційне: «Скільки вина можна виробляти в Україні найближчим часом?» Досі не ясно, чи зможуть виноробні підприємства збирати врожай у 2022 році, особливо в південних регіонах. «Сподіваюся, винороби матимуть можливість хоча б частково зібрати урожай у нашому регіоні. Цей рік посушливий і без хвороб винограду. Тож урожай міг би бути якісним», – розповів Георгій Молчанов, власник виноробного заводу «Слівіно Сілідж» у Миколаївській області.

Суб'єкти української виноробної промисловості сподіваються на краще, але, звичайно, багато належатиме від планів Росії продовжувати цю війну.

В той же час незважаючи ні на що, українські вина можуть зайняти достойне місце на світовому ринку.

Висновки. Особливістю сучасного етапу діяльності виноробних підприємств є підвищення впливу зовнішнього середовища на ефективність їх діяльності. Останнім часом, ринку вина притаманні високі темпи росту, зміни в інструментах державного регулювання (зміна ставок акцизу, запровадження мінімальної роздрібної ціни), посилення конкурентної боротьби тощо. Така ситуація на ринку викликає необхідність швидкого реагування підприємств. Мінливість зовнішнього середовища виявила проблему якості та ефективності управлінських рішень щодо передбачення та нейтралізації негативних наслідків впливу чинників зовнішнього середовища. Ефективний розвиток виноробства можливий на основі поєднання новітніх технологічних розробок та організаційно економічних умов. Головним спектром розвитку виноробної галузі є: покращення використання наявних ресурсів і кліматичного потенціалу регіонів, розширення логістичних мереж підприємств, організація і поліпшення сортового складу насаджень.

References

- FAO, (2022). *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. URL: <http://www.fao.org>.
- OIV, (2022). *International Organisation of Vine and Wine*. URL: <https://www.oiv.int/>.

- Avercheva, N. O. (2021). *Rehionalni aspekty rozvytku vynohradarstva i vynorobstva v Ukraini*. *Ahrosvit*, 23, 39-47. doi: <http://dx.doi.org/10.32702/2306&6792.2021.23.39>.
- Виноградарство в Україні. URL: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Виноградарство_в_Україні.html [in Ukrainian].
- STATISTA, (2022). *Consumer Goods and FMCG» Alzogolits Beverages*. URL: <https://www.statista.com/statistics/922403/global-wine-market-size/>.
- MW, (2022). *Wine Market Size In 2022*. URL: <https://www.marketwatch.com/press-release/wine-market-size-in-2022-is-booming-across-the-globe-by-share-size-growth-segments-and-forecast-to-2026-with-top-countries-data-2022-07-13>.
- BT, (2022). *Brok Trade*. URL: <http://www.cargo-ua.com/en/index..>
- MI, (2022). *Precise market intelligence and advisory*. URL: <https://www.mordorintelligence.com/>.
- Wine market – growth, trends, covid-19 impact, and forecast 2021*. URL: <https://www.giiresearch.com/report/moi389891-global-wine-market-growth-trends-forecasts.html>.
- Kalaman, O. B. (2015). *Osnovni napriamy efektyvnoho rozvytku vynohradarsko-vynorobnykh pidpriemstv v suchasnykh rynkovykh umovakh*. *Ekonomika: realii chasu*. Vol. 5 (21), 64-68. [in Ukrainian].
- Popova, M. M. (2014). *Suchasnyi stan vynohradarstva i vynorobstva Ukrainy ta rol yii okremykh rehioniv u rozvytku haluzi*. *Biznes Inform*, 7, 136-142. [in Ukrainian].
- UKRSTAT, (2021). *Agriculture of Ukraine for 2020: statistical collection*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf [in Ukrainian].
- Vynnyi hid Ukrainy: ofitsiyni sait. URL: <https://www.uabestwine.com/prychornomoria> [in Ukrainian].
- Obniavko, V.O. (2020). *Stan ta perspektyvy rozvytku haluzi vynohradarstva y vynorobstva v Odeskii oblasti*. *Prychornomorski ekonomichni studii*. Vol. 521, 93-99. [in Ukrainian].
- WBI, (2022). *Ukraine: Wine During Wartime*. URL: <https://www.wine-business-international.com/wine/academic-papers/ukraine-wine-during-wartime>.